

sıyla Kindî çokluk ve birliği açıklarken Tanrı'nın varlığını da ispatlamak istemektedir. Çokluğun var oluşunu açıklama girişimleri içinde en dikkat çekici olanı Fârâbî – İbn Sînâ ekolünde sistemleşen sudûr nazariyesidir. Bu nazariye, esas itibariyle varlığında hiçbir bakımdan çokluk barındırmayan ilk ve zorunlu varlıktan çokluğun nasıl sâdir olduğunu açıklamaya yöneliktir. Özellikle İbn Sînâ, çokluğun birden varlık kazanışını açıklamaların feyiz ve sudûr nazariyesi dışında imkânsız olduğu görüşündedir. Bu açıklamalarda gerçek anlamda birliğin Tanrı'ya, çokluğun ise O'nun dışındaki âleme ait ontolojik bir gerçeklik olduğu ana fikri ısrarla vurgulanmaktadır (Fârâbî, *el-Medînetü'l-fâzıla*, s. 61-65; İbn Sînâ, *eş-Şifâ' el-İlâhiyyât*, II, 402-410; *en-Necât*, s. 649-661). Sudûr nazariyesindeki, "Birden ancak bir çıkar" ilkesiyle çelişmeksizin çokluğun varlığını açıklama girişimi, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin metafiziğinde varlığın birliği (vahdetü'l-vücûd) ilkesiyle çelişmeden çokluğu birliğe indirgeme girişimine dönüşmüştür. İbnü'l-Arabî'ye göre çokluk duyu ve akıl planında algılanan bir fenomen olmakla beraber "mevcûd" değildir. Algılanmış olması onun gerçek bir varlığa sahip olduğu anlamına gelmez (*el-Mu'cemû's-şûfi*, s. 956).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, I, 1464-1468; Aristoteles [Aristo], *Metafizik* (trc. Ahmet Arslan), İzmir 1985-93, I, 200-203; II, 65-68, 78-81, 275-278; Kindî, *Resâ'il*, I, 126, 132-137, 140-142, 154-155, 159, 160-162; Fârâbî, *el-Medînetü'l-fâzıla* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1986, s. 60-65; a.mlf., *el-Vâhid ve'l-vaḥde* (nşr. Muhsin Mehdi), Dârülbeyzâ 1990, s. 39-40, 43, 45, 49, 50, 52, 58-60, 71, 81, 90-91; İbn Sînâ, *eş-Şifâ' el-İlâhiyyât (I-II)*, s. 97-101, 104-105, 108-109, 125-126, 130, 402-410; a.mlf., *en-Necât* (nşr. M. Taki Dânişpejûh), Tahran 1364 hş./1985, s. 444-445, 515, 649-661; Behmenyâr, *et-Taḥsil* (nşr. Murtażâ Mutahharî), Tahran 1996, s. 364-366, 367-370, 502, 553 vd.; Seyyid Şerif el-Cürçânî, *Şerḥu'l-Mevâkıf*, İstanbul 1292, I, 337-346; *el-Mu'cemû's-şûfi*, s. 956-959.

ALİ DURUSOY

KESREVÎ, Seyyid Ahmed (سید احمد کسروی)

Seyyid Ahmed-i Kesrevî-yi (Kisrevî) Tebrizî (1890-1946)

İranlı âlim ve siyaset adamı.

Tebriz'de doğdu. Fakir bir çiftçi ailesinin çocuğudur. Öğrenimini Tebriz'de tamamladı. 1910'da molla oldu. Modern görüşleri sebebiyle mesleğini bırakıp Adalet Bakanlığı'nda çalışmaya başladı (1919).

Şahın aleyhine açılmış bir davada davacılar lehinde oy kullanması ve onları savunmasından dolayı 1929 yılında Adalet Bakanlığı'ndan ihraç edildi. Bir süre Tahran Üniversitesi'nde tarih hocalığı yaptı. 1934'te üniversitede akademik hürriyet bulunmadığını ileri sürerek buradan da ayrıldı. Kesrevî, 1933 yılından itibaren özellikle ülkenin siyasî ve içtimâî meselelerini dile getiren yazılar yazdı. Eğitim sisteminin bozukluğu yüzünden halkın cehaletten kurtulamaması ve bundan dolayı toplumun geri kalması gibi konuları işlediği yazılarını kendisinin çıkardığı *Peymân* ile (1933-1942) *Perçem* (1941-1942) adlı dergilerde yayımladı. Mart 1946'da Tahran'da Fidâiyân-ı İslâm adlı örgüt tarafından öldürüldü.

Eserlerinde Şiîliği ağır bir dille eleştiren Kesrevî, Şiîliğin başlangıçta siyasî emeller etrafında ortaya çıktığını, ancak zaman içinde bunların iman alanına alındığını ifade etmiştir. Şiîliğin Safevîler döneminde İran'da bir terör vesilesi olduğunu, ayrıca bu mezhebin on ikinci imam ve onun gaybete intikal ettiği fikrini ileri sürerek tarihi çarpıttığını söylemiştir. Ona göre Şîa, devletin vergi toplama yetkisini tartışıp zihinlerde mevcut otoriteye karşı meşruiyet tereddütlerinin doğmasına yol açmış, benimsediği takyîye prensibi gereği insanları yalancılığa özendirmiş, gizli imam anlayışı yoluyla demokrasiye ve halk hâkimiyetine karşı muhalefet geliştirmiş, din adamlarını merkeze koyarak insanların onları takip etmesinin yeteceğini iddia etmiştir. Ayrıca Şîa âlimleri imamlara olağan üstü özellikler atfetmiş, türbeleri ziyaret edildiği takdirde dünya ve âhret hayatıyla ilgili her isteğin gerçekleşmesinde Allah'a aracı olabileceklerini ileri sürmüştür. Bu aşırı telakkiler dinin yozlaşmasına yol açmıştır. Şiî ulemâsı Kesrevî'nin bu fikirlerine büyük tepki göstermiş ve onu mürted ilân etmiştir. Diğer taraftan Kesrevî, klasik İran şiiriyle bu şiirin büyük temsilcilerini şarap içmeyi cazip göstermek, ahlâksızlığı, dilencililiği, dalkavukluk ve korkaklığı telkin etmek ve bunları meşrû saymakla suçlamış, toplumun ilerlemesine engel olduğunu söyleyerek tasavvufu da eleştirmiştir. Muhallifleri tarafından peygamberlik iddiasında bulunmakla suçlanan Kesrevî bu iddiaları reddetmiş, İslâmî esaslara bağlılık ve onları devam ettirmekten başka bir maksadı olmadığını belirtmiştir. Bu görüşleri yüzünden pek çok düşman kazanmış, bazı kitapları yakılmış, taraftarları ağır şekilde cezalandırılmıştır.

Eserleri. Arapça, Türkçe, Fransızca ve İngilizce bilen Kesrevî en faal olduğu 1930-1945 yılları arasında tarih, edebiyat ve dil konularında 100'e yakın kitap telif etmiş, çeşitli dergilerde çok sayıda makalesi yayımlanmıştır. Önemli eserleri şunlardır: *ed-Dürretü's-semîne* (Tebriz 1337); *Şehriyârân-ı Gumnâm* (Tahran 1307, 1308, 1309); *Nâmehâ-yı Şehrhâ ve Dîvehâ-yı İrân* (Tahran 1308, I-II, 1309); *Âyîn* (I-II, Tahran 1311-1312); *Târîh-i Pânşad-i Sâle-i Hûzistân* (Tahran 1312); *Târîh-i Meşrûta-i İrân* (I-III, Tahran 1319, 1320, 1321); *Âzerî yâ Zebân-ı Dâstân-ı Âzerbaycân* (Tahran 1304); *Târîhçe-i Şîr u Hürşid* (Tahran 1309); *Peyâm be-Dânîşmendân-ı Avrupa ve Amerika* (Tahran 1321); *Hâfız çe Migûyed* (Tahran 1322); *Şiîgiri* (Tahran 1322; diğer eserleri için bk. *Ferheng-i İrân-zemîn*, XVIII, 365-384).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed-i Kesrevî, *Zindegân-i Men*, Tahran 2535 şş.; Recebali Hâsebi, *Seyyid Ahmed Kasravî-yi Tabrizî'nin Hayatı, Fikirleri ve Eserleri* (doktora tezi, 1980), İÜ Merkez Ktp., nr. 1427; Ervand Abrahamian, "Kasravi: The Integrative Nationalist of Iran", *MES*, IX/3 (1973), s. 271-295; Mahmûd Ketirât, "Kitâbşinâsi-yi Kesrevî", *Ferheng-i İrân-zemîn*, XVIII, Tahran 1351 hş., s. 361-398; Mühendis Nâsih Nâtik, "Süḥnenâni der Bâre-i Ahmed Kesrevî", *Rehnûmâ-yi Kitâb*, XX/11-12, Tahran 1356 hş., s. 2-23; Yahyâ Âryân-pûr, *Ez Nîmâ tâ Rûzgâr-ı Mâ*, Tahran 1376 hş., s. 90-102; Asghar Fathi, "Ahmad Kasravi and Seyyed Jamal Waez on Constitutionalism in Iran", *MES*, XXIX/4 (1993), s. 702-713; M. A. Jazayeri, "Kasrawi Tabrizi", *EI²* (İng.), IV, 732-733; *DMF*, II, 225.

ORHAN BİLGİN

KESRİYE

Yunanistan'da
eski bir Osmanlı kaza merkezi.

Adı, Yunanca "kuduzların yaşadığı yer" anlamındaki Kastoria'dan gelir. Yunan Makedonyası'nın kuzeybatısında aynı adla anılan göle doğru uzanan küçük bir çıkıntının üzerinde yer alan ufak bir kasabadır (1981 yılı nüfusu 20.660). Yaklaşık 1385-1912 yılları arasındaki Osmanlı yönetimi döneminde büyük bir kazanın merkeziydi. Kazada 1900 yılında 126 köy bulunmaktaydı. Osmanlı döneminde kasabada bir kale ve kışla ile yedi cami, medrese ve tekkeler vardı. Aynı zamanda Yunan Ortodoks kültürünün de merkezi konumundaki bu kasabada bazıları yüksek sanat değeri taşıyan, XVI. yüzyıl freskleriyle süslü irili ufaklı yetmişten fazla kilise mevcuttu.

KESRİYE

Kesriye, Barbar istilâları sırasında tahrip edilen Diokletianopolis'in kalıntıları üzerinde yer alır. İmparator Iustinianos, harap olmuş bu şehrin üzerine bir kale ile koruma duvarları inşa ettirmişti. Kasaba şimdiki adıyla ilk olarak X. yüzyıl sonlarındaki Bulgar-Bizans savaşları sırasında zikredilmiştir. Batı Bulgar İmparatoru Çar Samuil'e bağlı iken 1018'de Bizanslılar'ın eline geçti. 1082-1083'te Sicilyalı Normanlar tarafından işgal edildiyse de 1093'te İmparator I. Alexios kasabayı tekrar aldı. 1334'te Çar Duşan'ın Sırp İmparatorluğu topraklarına dahil olan kasaba, onun bir yıl sonra ölümüyle 1374'e kadar Simeon Uroş'un Bizans-Sırp Krallığı'nda kaldı. Bu tarihten itibaren 1385'e kadar küçük Musacci Arnavut Prenslığı'nin parçası idi.

Gazi Evrenos Bey muhtemelen 1384-1385'te Kesriye'yi aldı. Kalede bulunan büyük kiliselerden birini hemen camiye çeviren (Goula Camii) Evrenos Bey bir garnizon oluşturdu ve az sayıda müslüman Türk nüfusunun iskânını gerçekleştirdi. XV ve XVI. yüzyıl Osmanlı tahrirleri 1900 yılına ait verilerle mukayese edildiğinde buradaki fiziki ve İslâmî gelişmenin boyutlarını daha açık anlamak mümkün olmaktadır.

Yıl	1445	1519	1550	1570	1900
Müslüman	22	67	83	169	415
Hıristiyan	792	732	663	644	690
Yahudi	84	8	10	12	170
Toplam hâne	898	807	756	825	1275
Toplam nüfus	3800	3700	3250	4000	6190
Müslüman oranı	% 2	% 8	% 11	% 20	% 32

Yunanca konuşan yahudi nüfustaki düşüş, Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u geliştirme tedbirleri çerçevesinde Balkanlar'daki yahudi iskânının yeniden planlanması dolayısıyladır. 1550'den sonra müslüman nüfustaki artışa paralel olarak kale içinde Kanûnî Sultan Süleyman'a ait Kurşunlu Camii (Sultan Süleyman Camii) ve şehir duvarları dışında Tabaklar Camii inşa edildi. XV. yüzyılın sonlarında Bektaşî önderlerinden ve Bektaşîliğin Makedonya ile Yunanistan'daki ilk kurucularından olan Kasım Baba yine şehir duvarları dışında bir tekke yaptı. XVI. yüzyıl tahrirlerinde kendisinden ve vakfından bahsedilen Kasım Baba'nın türbesi 1959'a kadar mevcuttu. Evliya Çelebi'nin burayı ziyaret ettiği XVII. yüzyıl ortalarına kadar Kesriye'de İslâmî hayat bütün kurumlarıyla oluşturulmuş durumdaydı. Evliya Çelebi

kale kapısına yakın inşa edilmiş Vâlide Camii'nden, Sultan Süleyman Camii'nden ve kalenin hemen dışındaki Kadı Camii'nden özellikle bahsetmektedir.

XVIII ve XIX. yüzyıllarda Kesriye daha çok kürk üretimi ve ticaretindeki yoğunluk dolayısıyla ekonomik açıdan müreffeh bir durumdaydı. Aynı dönemde yeni inşa edilen camiler, medreseler ve hamamlar gibi binalarla şehir daha yoğun bir İslâmî karaktere büründü. Bunlardan birisi de Kesriyeli Defterdar Ahmed Paşa'nın yaptırdığı Büyük medrese ve kütüphanedir. Fransız coğrafyacısı Ami Boué 1828'de nüfusun 6-8000 arasında olduğunu tahmin etmiştir.

Osmanlı döneminin sonunda şehirde yedi cami, iki medrese, üç tekke, iki hamam, bir rüşdiye ile ibtidâî mektepleri bulunuyordu. 6190 olarak tesbit edilen nüfusun 1600'ünü müslüman Türkler, geri kalanları da Yunan, Arnavut, Bulgar ve yahudiler oluşturuyordu. Kesriye kazasında 126 köyde toplam 75.022 nüfus bulunuyor, bunlardan yirmi altısını müslüman köyleri oluşturuyor ve bu müslüman köylerinde Türkçe, Arnavutça veya Bulgarca konuşan toplam 11.875 kişi yaşıyordu.

1912'deki ilk Balkan savaşlarında kasaba Yunan ordusunca ele geçirildi. Lozan Antlaşması'nın ardından müslümanlar bölgeden ayrılınca geride kalan dinî yapıların pek çoğu yıkıldı. Yahudiler de II. Dünya Savaşı sırasında oradan ayrıldı. 1960'lara kadar Kesriye Balkanlar'ın güzel köşelerinden biri olma özelliğini muhafaza etti. 1970'lerden sonra yaşanan ekonomik ve fizikî gelişme şehrin güzelliğini ve Osmanlı karakterini yavaş yavaş yok etti. Yetmiş tarihî kilisenin yanı sıra Kurşunlu ve Kesriyeli Ahmed Paşa camileri

XVI. yüzyıla ait Kurşunlu (Sultan Süleyman) Camii – Kesriye / Yunanistan

hâlâ ayakta olmalarına rağmen âcil restorasyon ve bakım ihtiyacı içerisinde. Osmanlı sülfilerinden Hüseyin Hamdi Kesrevî ve Şeyh Selim Kerîmî burada yaşamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 237; nr. 424; nr. 433; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 575-577; V. Kančov, *Makedonija, etnografija i statistika* (Sofia 1900), Sofia 1970, II, 565-568; P. Tsamisis, *I Kastoria kai ta mnimeia tis*, Athens 1949; A. Stojanovski, *Gradovite na Makedonija od krajot na XIV do XVII vek.*, Skopje 1981, s. 65-72; S. Pelekanidis – M. H. Chadzidakis, *Byzantine Wallpaintings in Kastoria*, Athens 1985; S. Lauffer, *Griechenland, Lexikon der historischen Stätten*, München 1989, s. 310-311; A. K. Orlandos, "Ta Tourkika ktismata tis Kastorias", *Archeion ton vizantinon mnimeion tis ellados*, IV, Athens 1938, s. 211-213; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 223-230; M. Sokoloski, "Le developpement de quelques villes dans le sud des Balkans au XVe et XVIe siècles", *Balkanica*, I, Beograd 1970, s. 94-97; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1895; V, 3860.

MACHIEL KIEL

KESTANEPAZARI CAMİİ

İzmir'de
esasî XVII. yüzyıla ait cami.

Konak ilçesinde kendi adıyla anılan semtte yer alan cami bugün mevcut olmayan, fakat Evliya Çelebi'de kayıtlı bulunan dört mısralık kitâbesine göre Ahmed Ağa tarafından 1078 (1667-68) yılında yaptırılmıştır. Cami XIX. yüzyılda büyük bir yangında harap olunca aynı yüzyılın ikinci yarısı içinde bugünkü şekliyle yeniden inşa edilmiştir. Evliya Çelebi'de Ahmed Ağa Camii adıyla geçen ilk yapı hakkında bazı bilgiler mevcuttur. Buna göre tek kubbeli ve avlusuz, fevkanî bir yapı olan caminin altında kâgır dükkânlar bulunuyor, minaresi de mihrabının önünde yer alıyordu. Mihrap, minber ve mahfillere ait bazı parçalarla renkli camlarının İstanbul'dan gemilerle getirildiğini belirten Evliya Çelebi minarenin de yeşil renkte bir taştan yapılmış olduğunu yazmaktadır.

İzmir tarihi üzerine yazılan eserlerde caminin Eminzâde vakfından, bânisinin de Eminzâde Hacı Ahmed Ağa olduğu belirtilmiştir. Vakıf kayıtlarından ise adı geçen bâninin Baruthâne-i Âmire nâzırlığı yaptığı ve İstanbul Üsküdar'da da vakıfları bulunduğu anlaşılmaktadır. 1730 tarihli bir vakıf kaydında da Hacı Ahmed Ağa Camii olarak geçen yapı, 1735 ve 1838 tarihli iki vakıf kaydında aynı şahsın vakfından Kızıl İbrâhim Camii (Mescidi)